

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ

УДК 327.5 (73+540.1)

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТУРЕЧЧИНИ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ

Худолій А. О., д. політ. н., професор, професор кафедри політології Національного університету «Острозька академія» (Україна)

Худолій А. О. Зовнішня політика Туреччини на Близькому Сході

В статті розглянуто зовнішню політику Туреччини на Близькому Сході. Проаналізовано основні тенденції зовнішньої політики Анкари упродовж останніх п'ятнадцяти років. Виокремлено основні напрямки зовнішньополітичної стратегії країни в регіоні Близького Сходу. Розглянуто особливості американо-турецьких, турецько-іранських, турецько-сирійських, турецько-російських відносин в контексті двостороннього співробітництва. Висвітлено діяльність Туреччини, спрямовану на стабілізацію ситуації в регіоні. В полі зору дослідника – політичні, військові та економічні аспекти співробітництва та відносини між Туреччиною та низкою регіональних і світових акторів упродовж зазначеного періоду. Здійснено аналіз багатосторонніх відносин в світлі війни в Сирії. Описано чинники, що обмежують ефективність зовнішньої політики країни. Деталізовано діяльність Туреччини як посередника у вирішенні низки регіональних проблем. Описано активну участь Туреччини у вирішенні Сирійської проблеми.

Ключові слова: Туреччина, Близький Схід, Сирія, американо-турецькі відносини, регіональний лідер, зовнішня політика.

Khudoliy A. A. Turkish Foreign Policy in the Middle East

The article deals with Turkish foreign policy in the Middle East. The author has analyzed main tendencies of Turkish foreign policy over the last fifteen years. Major directions of this country foreign policy strategy in the Middle East have been identified. The author has focused on the peculiarities of American-Turkish, Turkish-Syrian, Turkish-Iranian and Turkish-Russian relationships in the context of mutual cooperation. The foreign policy of Turkey is oriented to stabilization of the situation in the region. Along with it, Turkey performs security functions in the region especially in the context of war in Syria. The author made accent on political, military, economic aspects of cooperation and relationships between Turkey and regional as well as world actors during the above mentioned period. Analysis of multilateral relationships was made in the light of war in Syria. Important factors that reduce effectiveness of foreign policy course were identified. Turkish foreign policy activity as a mediator in solving regional problems was described. Active participation of Turkey in the Syrian war was highlighted in the article.

Key words: Turkey, the Middle East, Syria, American-Turkish relationships, regional leader, foreign policy.

На зміну біполярній прийшла поліцентрична система міжнародних відносин, що почала формуватися на початку ХХІ століття. Перебіг подій в світі змусив Сполучені Штати Америки адаптуватися до динаміки цивілізаційних процесів, тому Вашингтон докладав і докладає максимум зусиль задля збереження ключових позицій в основних цивілізаційних регіонах, одним із яких є Близький Схід.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення вимагають чіткого усвідомлення мотивів регіональних та світових лідерів, діяльність яких значною мірою впливає на розвиток того або іншого регіону світу. На перебіг подій на Близькому Сході впливає низка факторів і значна кількість регіональних і світових акторів, зацікавлених у досягненні власних інтересів. Серед них – Туреччина, яка в останні роки набула значної ваги та імплементує власний зовнішньополітичний курс, незважаючи на критику західних країн, ЄС та США. Без урахування ролі Турецької республіки аналіз близькосхідних проблем буде неповним.

Метою даної статті є аналіз зовнішньої політики Туреччини в регіоні Близького Сходу.

Актуальним є аналіз регіональної політики Турецької Республіки в ХХІ столітті та її вплив на перебіг подій на Близькому Сході, що зумовлено інтересами країни та її відносинами з регіональними та світовими гравцями, домінуюча роль яких належить Сполученим Штатам Америки.

Вивчення близькосхідної політики Туреччини є актуальним з точки зору збереження балансу сил на Близькому Сході, а, отже, безпеки регіону. Постановлена мета передбачає вирішення таких завдань:

- Здійснити огляд основних досліджень даної тематики;
- Описати зовнішньополітичний вектор Туреччини в регіоні Близького сходу;
- Виокремити тенденції зовнішньополітичних відносин із ключовими акторами регіону;
- Визначити роль Туреччини у безпеці даного регіону.

Аналіз останніх досліджень. Близькосхідний регіон перебуває в центрі уваги науковців, аналітиків, політиків і не лише східноєвропейських, але й західноєвропейських, близькосхідних тощо. Такий інтерес підсилює не лише перехрестя політичних, військових, культурних особливостей регіону, але й економічні інтереси значної кількості

країн. США, ЄС, КНР, РФ та інші конкурують за вплив на Близькому сході, що, в свою чергу, призводить до посилення напруги та конфронтації. Свідченням конфлікту інтересів стала війна в Сирії, вигоди з якої намагаються використати як сусіди, так і віддалені країни.

Близькозведена тематика привертає увагу українських науковців, та на жаль, роль Туреччини залишається слабо висвітленою в цьому контексті. Подекуди трапляються окремі статті, присвячені зовнішній політиці Туреччини, однак цілісного дослідження цієї теми напевно чекає свого часу. Наша стаття має на меті окреслити основні напрямки зовнішньої політики Турецької Республіки за останні роки, зокрема її роль у подіях на Близькому Сході.

Закордонні дослідники досить ґрунтовно проаналізували дане питання з різних сторін. Серед них – німецькі, турецькі, американські, російські та українські науковці.

Т. Міхел та Г. Сейфер, аналізуючи зовнішній курс Туреччини, виокремили три періоди незалежної зовнішньої політики країни на Близькому Сході [35]. Перший період охоплює період з середини 2000 до 2010 р. Упродовж першого періоду Анкара активно відіграла роль посередника міжнародних конфліктів. На Балканах Туреччина діяла як медіатор між Боснією-Герцеговиною та Сербією; на Близькому Сході – між Ізраїлем і Сирією; на глобальному рівні Туреччина разом з Бразилією, намагаючись досягти порозуміння з Іраном щодо ядерної програми, яка блокувалась США. Зміну зовнішньополітичного курсу Анкари спостерігаємо в Іраку та Сирії. В Північному Іраку Туреччина активізувала свою діяльність і стала активним партнером напівавтономного курдського регіону. Водночас, вона активно виступала проти створення Курдського регіонального уряду. В Сирії Туреччина ігнорувала попередження Америки та розпочала активну дипломатичну, економічну та військову співпрацю з Дамаском. Такий підхід сприяв зусиллям Асада прорвати ізоляцію країни, створену західними країнами.

Другий період починається з “Арабської весни” і тривав до 2014 р. Реакція Туреччини на згадані події віддзеркалює зміну зовнішньополітичного курсу країни. В Єгипті Туреччина активно підтримувала “Братів мусульман”. Водночас Анкара долучилась до боротьби за владу в самій Сирії. Спочатку Анкара намагаючись переконати Башара аль-Асада легітимізувати Братів-мусульман задля того, аби зробити їх партнером уряду, проте така спроба зазнала невдачі. В квітні 2012 року Туреччина закликала західні країни на чолі зі США скинути Башара аль Асада, який не виправдав їхніх сподівань. На перший погляд непослідовна політика віддзеркалює прагматичні інтереси Анкари. Ідеологом суперечливої зовнішньої політики виступає Ахмет Давутоглу.

Третій період бере свій початок з 2015 року і триває до цього часу. Третій період зовнішньої політики Туреччини характеризується поверненням Анкари до традиційної оборонної політики і, водночас, дистанціюванням від західних країн.

Попри детальний аналіз кожного періоду розмитими залишаються межі другого та третього часових проміжків, яким не вистачає хронологічної чіткості, що впливає загалом на виклад усієї статті.

Турецькі науковці О.Б. Дінсер та М. Хекан розглядають зовнішню політику Туреччини в термінах геополітичної стратегії, кризь призму загроз, таких як регіональна нестабільність, тероризм та екстремізм [36]. Дослідники намагаються дати відповідь на питання чи адекватною є відповідь турецького уряду на регіональні та глобальні виклики для Анкари і які інструменти використовує уряд для боротьби з такими загрозами. Серед викликів, з якими зіткнулася Анкара слід зазначити міграційну кризу яка виникла внаслідок потрясіння в Сирії, Іраку, і яка набула загроз гуманітарної катастрофи, яка значною мірою впливає на ЄС. За останнє десятиліття значно зросла кількість недержавних акторів, серед яких терористичні організації, які загрожують не лише регіональній, але й глобальній безпеці та стабільності. Напружену обстановку на Близькому Сході доповнює посилення протистояння не лише регіональних але й глобальних акторів, серед яких Іран, Саудівська Аравія, Росія, США тощо.

Не менш значною залишається проблема появи недержавних акторів біля кордонів з Туреччиною. Значну увагу згадані вище дослідники приділили питанню розпаду держав, наслідків такого процесу та радикалізації серед населення сусідніх країн. Цей процес розпочався в 2003 році, з моменту захоплення Іраку Сполученими Штатами. На жаль, він триває і досі. Супутні події, серед яких війна Сирії призвели до геополітичних зрушень, порушили регіональну стабільність, посилили напруження в регіоні, призвели до низки криз, політичних, економічних тощо. Однією з безпекових проблем регіону залишається тероризм. Серед терористичних груп найбільшу небезпеку складають ІДІЛ, Аль-Нусра, Хезбулла тощо. Як загрозу територіальній цілісності країни Туреччина сприймає Північно-Сирійську партію Демократичного Союзу, яка причетна до терористичної діяльності. За підтримки Асада та партії Курдистану ПСПД регулярно посилювала контроль над територією Сирії з 9% в 2012 до 14% в 2014 році [36, с.10]. Водночас, західні країни критикують Анкару за вороже ставлення до ПСПД, оскільки не вважають цю організацію терористичною.

Зовнішньополітичні виклики для Туреччини доповнюють дії регіональних та глобальних акторів, причетних до перебігу подій на Близькому Сході. Курдську партію, Іракську шіїтську міліцію підтримує низка гравців, які переслідують низку цілей. Наприклад Вашингтон допомагає Партії «Демократичний союз» у боротьбі з ІДІЛ. Цю ж саму політичну силу підтримує Росія для того, щоб послабити опозицію арабів-сунітів. Автори дослідження вважають, що незважаючи на посилення напруження в регіоні, Туреччині є що запропонувати. Анкарі слід виступити з ініціативою. По-перше, змінити стратегію щодо Сирії. А по-друге, взяти на себе ключову роль у гуманітарному аспекті конфлікту.

О.Б. Дінсер та М. Хекан наголошують на необхідності розвитку антикризових стратегій для Анкари, пов'язаних з міграційними процесами в регіоні, збільшенням кількості та впливу терористичних організацій, втручанням у перебіг подій в регіоні регіональних та глобальних акторів.

Слід зауважити, що дослідники оминули низку важливих питань, пов'язаних із зовнішньої політикою Туреччини, серед яких американо-турецькі відносини та загалом вплив Вашингтону на події регіону. Очевидно, що США має власні інтереси та власне бачення розвитку подій, так само, як і західні країни та ЄС, який намагається вирішити питання мігрантів. Автори дослідження замовчують питання лідерських амбіцій Туреччини, яка приміряє на себе роль регіонального лідера і попри критику Заходу намагається здійснювати незалежну (наскільки це можливо) зовнішню політику на Близькому Сході.

Серед закордонних науковців привертає увагу праця за редакцією Ідріса Деміра «Зовнішня політика Туреччини щодо Близького Сходу» [34]. Автори колективної монографії торкаються низки питань, пов'язаних з зовнішньополітичними аспектами Турецької Республіки, починаючи від впливу на політику країни «Арабської весни» і закінчуючи війною в Сирії та курдським питанням. Турецькі дослідники досить детально аналізують широкий спектр зовнішньополітичних питань. Тут і зміна політичного курсу під впливом «Арабської весни», поява нових регіональних акторів, зміна урядів у низці країн, серед яких Туніс, Єгипет, Ємен та Лівія. Всі ці чинники суттєво вплинули на формування та втілення зовнішньополітичного курсу Туреччини. В першому розділі монографії Хусейн Бахчі та Алі Сердар Ердурмаз аналізують те, як регіон Близького сходу сприймається з Анкари. Дослідники вважають, що поширення «Арабської весни» в регіоні суттєво ускладнило намагання Туреччини встановити дружні відносини з країнами регіону і стати впливовим регіональним лідером. Водночас, вони визнають складний характер відносин Туреччини з Ізраїлем та непрості відносини з Іраном, Росією та низкою арабських країн регіону, особливо з сусідньою Сирією. Непрості відносини з країнами регіону спричинені значною мірою зовнішніми чинниками, до яких відносяться світові гравці, серед яких, в першу чергу, слід згадати Сполучені Штати Америки. Виведення американських військ з Іраку сприяло зростанню впливу з боку Ірану, підсиленого опозицією проти Туреччини. Після проголошення ІДІЛ в Іраку в червні 2014 року, Західні країни змушені були розробляти нову стратегію в регіоні з урахуванням нової загрози стабільності в регіоні. Неготовність Західних країн протистояти виклику з боку ІДІЛ призвело не лише до посилення впливу самопроголошеного халіфату, але й захоплення території двох країн – Іраку та Сирії. Такий стан речей змусив Туреччину та Західні країни не лише переглянути власний підхід до політики на Близькому Сході, але й шукати спільні точки дотику в той час, як арабський світ динамічно змінювався. Турецькі дослідники критично оцінюють відносини Туреччини з Ізраїлем, Росією, Єгиптом, Іраком, Сирією, США та Іраном крізь призму внутрішніх і зовнішніх факторів. Висновки аналізу свідчать про те, що Анкарі необхідно переглянути увесь спектр близькосхідної політики включно з відносинами з РФ, якщо вона має на меті брати безпосередню участь в мирному врегулюванні війни в Сирії, з якою Туреччина має тісні історичні, економічні, соціальні, демографічні та політичні зв'язки.

Другий розділ монографії присвячений ролі Туреччини в Арабській весні, яка стала найбільшим викликом для країн регіону та мусульманського світу загалом за останні 20 років. Музафер Іркан Елмаз стверджує, що проблему Арабської весни слід вирішити якнайшвидше, і в цьому контексті роль Туреччини як посередника важко переоцінити, враховуючи інституційну слабкість пост конфліктних спільнот. Виконуючи роль посередника, Анкара спроможна виконувати низку функцій у врегулюванні регіональних конфліктів. По-перше, вона може стримувати агресію та ескалацію конфлікту. Туреччина здатна ініціювати перемовини між конфліктуючими сторонами. І зрештою, Туреччина може започаткувати мирний процес, спрямований на відновлення стабільності та безпеки в регіоні. Водночас, науковець визнає, що зусилля турецьких дипломатів залишаються фрагментарними, що недостатньо для країни, яка має на меті стати регіональним лідером.

У третьому розділі Мехмет Сахін та Бухра Сарі критикують політику Туреччини щодо Сирії, яка на їхню думку, залишається досить пасивною. Небезпека такої ситуації полягає в тому, що конфлікт переріс не лише в громадянську війну, але й призвів до появи низки світових акторів, які переслідують власні цілі та інтереси в регіоні. Дослідники аналізують зовнішню політику Туреччини з точки зору двох зовнішньополітичних підходів – реалізму та лібералізму та добігають висновку про те, що обидва концептуальні підходи слід інтегрувати в зовнішньополітичні кроки. Такий інтегрований підхід передбачає також тісну співпрацю з західними країнами, серед яких слід зважати на США.

Четвертий розділ присвячено курдському питанню в близькосхідній політиці Туреччини. Незір Акисілмен та Зейнеп Гьозде Лулаці спробували дати відповідь на питання – чи курдська проблематика є загрозою чи новою можливістю для Туреччини. Науковці визнають, що курдська проблема суттєво обмежує можливості зовнішньої політики Туреччини, звужує перспективи та цілі Анкари. Історичні та сучасні події свідчать про важливість цього питання для турецьких відносин із близькосхідними країнами. Курдське питання значною мірою визначає зовнішньополітичний курс країни на Близькому Сході.

В п'ятому розділі Ідріс Демір зауважує, що відносини між Анкарою та Ірбілем розпочалися перед арабською весною, а згодом прискорилися та інтенсифікувалися в новій регіональній політичній близькосхідній атмосфері. На думку турецького дослідника, Туреччина та Іракський Курдистан мають власні цілі, мотиви та пріоритети в енергетичному партнерстві. Ербіль став незамінним союзником Анкари у політиці диверсифікації енергетичних джерел на фоні ускладнення відносин з основними поставниками, Іраном та Росією. Диверсифікуючи поставки енергоносіїв, Туреччина зменшила енергетичну залежність від Ірану та РФ. Переорієнтація на нового поставника дала більше свободи Анкарі у розвитку нової політики, всупереч Москві та Тегерану, які були не лише поставниками енергоресурсів, але й суперниками в регіональній політиці. Анкара, в свою чергу, вигідна Ербілю, оскільки послаблює тиск Багдаду та сприяє зміцнювати власну сферу впливу в регіоні. Демір робить висновок, що обидві країни розвивають взаємовигідне співробітництво.

В шостому розділі Аріф Бахбасліоглу аналізує питання біженців, значна кількість яких з'явилася внаслідок Арабської весни. Гуманітарна катастрофа набуває небачених розмірів. Їй сприяє війна в Сирії. За даними науковця,

Туреччина прихистила понад 2,2 млн. зареєстрованих біженців із Сирії та близько 230 тисяч з інших країн [34, с.109-123]. Міграційні тенденції змусили Туреччину внести зміни в законодавство та відновити двосторонні відносини Туреччина – ЄС, які тривалий час перебували в стагнації.

В цьому розділі Себнем Удум аналізує зовнішню політику Туреччини щодо іранської ядерної програми. Дослідниця розглядає дане питання в термінах парадигми нерозповсюдження ядерної зброї, водночас визнає, що політика Туреччини формувалася під впливом Турецько-іранських відносин 2000-х років. Зазначено, що зовнішня політика Анкари зазнала змін за період перебування на посаді, спочатку Міністра Закордонних Справ, а згодом, і прем'єр-міністра країни Ахмета Давутоглу.

Останній розділ монографії охоплює питання громадянських прав на Близькому сході після Арабської весни. Еріф Езендемір аналізує соціокультурні засади змін в Туреччині задля того, щоб зрозуміти їхнє відображення в арабському світі. Розвиток громадянських прав знаходить своє відображення в арабських країнах. А демократизація Туреччини, починаючи з 1950-х років до 2017 року, призвела до змін в Тунісі та Єгипті. Езендемір висловлює думку, що демократизація в Туреччині допомагає зрозуміти природу «Арабської весни», яка, попри позитиви, призвела до появи нових екстремістських груп та росту військової інтервенції [34].

Меліха Бенлі Алтунісік своє дослідження присвятила зовнішній політиці Туреччини в XXI столітті [28]. Дослідниця приділяє увагу ролі політичних партій в Туреччині, які вплинули на формування зовнішньополітичного курсу країни. Провідну роль відігравала «Партія справедливості та розвитку» (ПСР), створена в 2001 році, вона здобула абсолютну більшість в парламенті вже в 2002 році. В 2007 році ця партія знову здобула перемогу на виборах. Примітно, що серед амбіційних цілей цієї політичної сили була зовнішня політика країни. Ахмет Давутоглу, обійнявши посаду Міністра закордонних справ країни в 2009 році, виступив основним архітектором зовнішньої політики країни. Згідно з поглядами цього непересічного політика країна не могла перебувати на периферії регіональної та глобальної політики, тому перспективу її розвитку та національних інтересів вбачали в новій ролі як центральної країни регіону. Таке бачення ґрунтувалося на кількох принципах. Перший – це принцип «нульових проблем із сусідами». Цей принцип передбачав критичний аналіз попередньої політики та перспективи поліпшення відносин у майбутньому.

Другий принцип ґрунтувався на багатовимірній зовнішній політиці, спрямованій на взаємодоповнюваність між новими викликами та відносинами і старими союзами. Турецькі політики переконують, що нові відносини з країнами Близького Сходу та Росією не суперечать стратегічним відносинам зі Сполученими Штатами Америки чи відносинам з ЄС. Третій принцип ґрунтується на новому підході Туреччини до міжнародних відносин та регіональної політики. Анкара позиціонує себе як посередника у регіональних і глобальних конфліктах. Країна має волю і потребу відіграти нову роль задля зміцнення миру та забезпечення стабільності в тих чи інших регіонах. Новий підхід передбачає посилення безпекових аспектів у зовнішній політиці Туреччини. Водночас, такі поняття як м'яка влада, активна роль у тих або інших подіях та економічна незалежність визнано новими інструментами зовнішньополітичної діяльності Туреччини. Анкару визнають таким актором, який може говорити з будь-ким і будь-де. Роль країни пов'язана не лише з військовою могутністю, але й розвитком демократії та економіки. Переважну більшість навряд чи можна назвати новими, за винятком ролі посередника в конфліктних ситуаціях на Близькому Сході, регіоні, в якому Туреччина традиційно уникала долучатися до вирішення конфліктів. Слід віддати належне зусиллям турецьких політиків, які намагалися сприяти вирішенню конфліктів між Ізраїлем і Сирією, Хамасом і Фата, Іраком і Сирією, Іраном і Західними країнами, в Лівані та Іраку.

Позитивним аспектом зовнішньополітичної стратегії є розвиток відносин між Туреччиною та Європейським Союзом. В 1999 році Хельсінська Європейська Рада визнала Туреччину як країну-претендента в ЄС. В жовтні 2001 року було зроблено 34 конституційні поправки, включно з обмеженням влади поліції щодо попереднього затримання, розширено громадянські права, знято заборону на трансляцію програм курдською мовою та збільшено цивільне представництво в Національній Раді безпеки (НРБ). В 2002 році було прийнято новий цивільний кодекс та три додаткові пакети поправок. Ці зміни сприяли розширенню цивільних і громадянських прав в Туреччині. Незважаючи на значні зміни, відносини між Туреччиною та ЄС починають погіршуватися з 2004 року. Ніколя Саркозі у Франції та Ангела Меркель у Німеччині стали на заваді просування Туреччини на шляху до членства в ЄС. Додатковою перешкодою в перемовинах стоїть питання Кіпру. З іншого боку, у Туреччині зменшується оптимізм та зацікавлення просуванням країни до Європи. На зміну оптимізму звився євро скептицизм. Лунає критика в адресу «Партії справедливості та розвитку» за уповільнення реформ. З іншого боку, представники ПСР звинувачують ЄС та деякі країни ЄС в погіршенні відносини між Туреччиною та Європейським Союзом. Соціологічні опитування в Туреччині свідчать про те що підтримка членства в ЄС суттєво зменшилась, від 72% в 2002 до 54% у 2006 році [28, с. 197].

Під керівництвом ПСР спостерігаються зміни в зовнішньополітичному векторі країни в регіоні Близького сходу. Покращення відносин спостерігається в Турецько-сирійських та Турецько-іракських відносинах. Турецько-сирійські відносини суттєво поліпшились після 1998 року. Співробітництво в сфері безпеки поліпшилось після війни в Іраку 2003 року. В 2007 році спостерігалася тенденція до покращення економічних відносин між двома країнами. Внаслідок таких змін обсяг торгівлі на двосторонній основі досяг 2 млрд. доларів [28, с. 198].

Набагато складнішими виявились турецько-іракські відносини. Після відмови Туреччини підтримати Америку у війні проти Іраку, Анкару виключили із пост воєнної іракської політики. Ситуацію погіршує зростаюча сила іракських курдів і формування Регіонального Уряду Курдистану (РУК). В 2008 році Туреччина започаткувала нову стратегію щодо Іраку, яка передбачає покращення відносин з усіма групами в Іраку, включно з РУК. Окрім посольства в Багдаді, Анкара відкрила консульства в Мосулі, Басрі та Ербілі і, таким чином, встановила свою

присутність в усіх частинах країни. Оминаючи питання загроз, Туреччина веде діалог про економічну інтеграцію з Іраком, особливо з північною частиною.

Загалом, починаючи з 2000 року поліпшуються відносини Туреччини з низкою країн регіону. Було встановлено безвізовий режим з Сирією, Лівією, Йорданією, Ліваном і Єменом. Були підписані угоди про вільну торгівлю з Єгиптом, Йорданією, Ліваном, Марокко, Сирією, Палестиною та Тунісом. Загальні інвестиції в регіон Близького Сходу, Затоки і країн Північної Африки зріс до 14 млрд. доларів за останні шість років.

Зовнішньополітична ситуація ускладнюється погіршенням Турецько-ізраїльських відносин. Щодо Ізраїлю Туреччина дотримується прагматичної позиції пріоритетів національних інтересів. Водночас, стабільні відносини Туреччини з Ізраїлем і Сирією дали змогу Анкарі виконати місію посередника у врегулюванні конфлікту між цими двома країнами. Уряд ПСР zorganizував зустріч між Ізраїльськими та Пакистанськими високо посадовцями в 2005 році. Ситуація значно погіршилась після того, як Ізраїль розпочав війну в Газі. Прем'єр-міністр Ердоган жорстко критикував Ізраїль за таку політику на Всесвітньому Економічному Форумі в Давосі в 2009 році. І слід додати, що Давос став поворотним пунктом у відносинах двох країн. З 2009 року посилюється критика Туреччиною Ізраїлю. 3 травня 2010 року турецьке судно в складі шести кораблів намагалися доставити гуманітарну допомогу до сектору Газа. Флотилія була атакована підрозділом ЦАХАЛу і дев'ятеро турецьких громадян було вбито під час нападу [28, с. 198].

Ця акція завдала значної шкоди турецько-ізраїльським відносинам. Еволюція двосторонніх відносин отримала значну підтримку серед населення арабських країн.

Інший суперечливий аспект зовнішньої політики Туреччини стосується відносин з Іраном. В 2001 році Турецько-іранські відносини були складними. Анкара посилила економічне співробітництво з Тегераном. Водночас, Анкара докладала значних зусиль до вирішення ядерної програми в Ірану, оскільки боялася військового вирішення проблеми та санкцій, накладених на Тегеран. З одного боку Туреччина боялася сильного Ірану з ядерною зброєю, а з іншого – намагалася ослабити вплив Ірану на Близькому Сході.

Злетів та падінь зазнала зовнішня політика Туреччини у відносинах з Росією. В 1999 році обидві країни погодили принцип невтручання у внутрішні справи одна однієї. Ситуація покращилась в грудні 2004 року після візиту президента РФ В. Путіна до Туреччини. Наслідком зустрічі стало шість угод в сферах військового та економічного співробітництва. Обсяг двосторонньої торгівлі в 2008 році досяг 34 млрд. доларів. В травні 2010 року під час візиту президента Росії Медведєва до Туреччини вдалося підписати низку взаємовигідних угод. Три угоди були особливо важливі: по-перше, було зняти візові обмеження щодо коротких візитів; по-друге, країни підписали угоду щодо побудови російськими компаніями ядерного заводу в Туреччині; по-третє, підписано проект нафтогону від Турецького чорноморського узбережжя до порту Джейхан в Середземному морі, так званий Самсун-Джейханський нафтогін [28, с. 199].

Унал Чевікьоз розглядає сучасний стан міждержавних відносин, акцентуючи увагу на американо-турецьких відносинах в контексті тристоронніх відносин – США – Туреччина – Росія [25]. Стаття має оглядовий характер і не вирізняється глибиною зовнішньополітичного аналізу.

Науковці центру сучасних досліджень Хармун [19] розглядають зовнішню політику Туреччини в розрізі передумов зміни зовнішньополітичного курсу, до яких відносять внутрішньо- та зовнішньополітичні фактори, які значною мірою впливають на формування та втілення зовнішньополітичної стратегії країни. Серед ускладнень – сирійська війна, погіршення відносин з РФ, дестабілізація внутрішньополітичної ситуації під впливом суфійського ісламу та поширення руху Фетхуллаха Гюлена, який підтримує Захід тощо. Автори переконані, що стабільність зовнішньо - та внутрішньополітичного курсу країни зумовлена двома факторами, зокрема: роль мосту, яку Захід хотів, а керівництво країни не заперечувало, відігравати між Сходом і Заходом, а другий – потреба Заходу в Туреччині в історичному протистоянні з комунізмом [19, с. 4]. Проте підтримка Заходу ослабла після регулярних спроб Анкари здійснювати незалежну політику. Перешкодою до ефективного співробітництва стала низка проблем, таких як: відмова Туреччини надати свої аеродроми для повітряних ударів по Іраку в 2003 році, курдське питання, проблема Робочої партії Курдистану тощо. Ускладнюють ситуацію зовнішні проблеми, пов'язані з погіршенням відносин з Вашингтоном, який не бажає ісламського правління в Сирії, тому США намагалися пригальмувати зусилля Туреччини в цьому напрямку. Окрім цього, Туреччина мусить рахуватися з Іраном, який має вплив на внутрішню ситуацію в країні і докладає зусиль до того, аби призупинити Туреччину від втручання в сирійське питання. Іран має вплив на керівництво РПК в горах кандиль, яке не приховує свій союз з іранцями. До того ж, розвідувальні служби Сирії теж здатні вплинути на внутрішню ситуацію в Туреччині. Проте найбільшою небезпекою виступає ІДІЛ [19, с. 10]. Туреччину не раз звинувачували у спрощеному режимі проходження екстремістів через свої кордони в Сирію для протистояння шійтським формуванням і спробах скинути сирійський режим Башара аль Асада. Згодом ІДІЛ повернулася до Туреччини, що призвело до дестабілізації ситуації по всі країні. Підтвердженням став теракт в ресторані в Стамбулі в Новорічну ніч, на жаль, попри зусилля поліції терористу вдалося зникнути. Слід визнати, що турецькі політики зробили висновки і доклали зусиль задля досягнення стабільності. Зовнішньополітичний курс Туреччини почав змінюватися. Нормалізувались турецько-ізраїльські відносини, значно поліпшились турецько-російські відносини, враховуючи той факт, що обидві країни серйозно зацікавлені у їхній нормалізації. РФ намагається заручитися підтримкою з боку Туреччини га той випадок, якщо терміново прийдеться відступати з Сирії, де її участь принесла звинувачення у військових злочинах і погіршенні міжнародного іміджу. Змінилася позиція Анкари і щодо Сирії. Якщо на початку війни Туреччина всіляко підтримувала опозицію, утримуючись від військового втручання, то останні події демонструють її пряме воєнне втручання силами загонів Сирійської вільної армії. Воєнне втручання Туреччини у війну в Сирії свідчить про подвійну мету, яку переслідує Анкара. По-перше, вона окупувала території між Джараблусом і Аазазом аж до

Аль-Баба, знищуючи мрії курдів про створення курдської держави на півночі Сирії від Єль-Камішли до Афріна. По-друге, вона зайшла на сирійську територію і тим самим заявила про себе як про впливово регіонального гравця, з яким слід рахуватися. США ніяк не зреагували на такий поворот справи, Іран висловив незадоволення, проте всім зрозуміло, що такий крок не обійшовся без російської згоди. Із політичних заяв її очільників зрозуміло, що якщо країни і дали продовжити брати участь у воєнних діях по звільненню Сирії, то її ставки у цій регіональній грі значно зростуть. Окрім Туреччини, сирійську карту розіграє Росія, яка в грудні 2016 року організувала зустріч трьох міністрів закордонних справ – Росії, Туреччини та Ірану в Москві, після чого опублікували «декларацию Москви», яка містила заклик скликати конференцію в казахській столиці - Астані 23 січня 2017 року. І така конференція дійсно відбулася. Москва переграла Вашингтон у сирійському питанні. У дводенній конференції взяли участь представники сирійської опозиції та сирійського уряду. За ходом перемовин спостерігав посол США в Казахстані та спеціальний посланець ООН в Сирії Стаффан де Містура [6].

Американські дослідники та високопосадовці плідно розвивають тематику турецько-американських відносин та ролі Анкари в безпековій політиці регіону. Серед американських науковців слід згадати Д. Петреуса [20], Ч. Лістера [30], С. Ларабі [29], М. Рубіна [32], Х. Поупа [21]. Дану проблематику розробляють російські науковці, серед яких чільне місце посідають І. Мурадян [17], Д.В. Накісбаєв [18], А. Галстян [8], Є. Чулковская [27].

І. Мурадян розглядає зовнішню політику Туреччини в двох аспектах: її впливу на Близький Схід та Південний Кавказ. На жаль, заявлена тема статті не повною мірою відповідає викладеному матеріалу, оскільки автор побіжно торкається теми зовнішньої політики Анкари крізь призму зовнішньополітичної стратегії Вашингтону в згаданих регіонах.

Аналогічний підхід використав російський політолог Д.В. Накісбаєв, який аналізує американсько-турецькі відносини з точки зору розвитку економічних, військових та політичних аспектів співробітництва. На жаль, робота охоплює період двосторонніх відносин до 2010 року. До того ж, автор дещо упереджено висвітлює події, відстоюючи позиції Росії як важливого гравця, який не лише має власні інтереси, але й з яким слід рахуватися у вирішенні низки проблем в регіоні Близького сходу.

Глибшим є аналіз Арега Галстяна, який розглядає зовнішню політику Туреччини у безпосередньому зв'язку з внутрішньою та розвитком взаємовідносин зі Сполученими Штатами Америки. Дослідник детально аналізує військове співробітництво двох країн за період останніх 15 років, описує ключові моменти розвитку двосторонніх відносин, доповнює виклад статистичними даними. Доповнює виклад сирійська війна та участь Туреччини в перебігу подій. Проте, дослідник ігнорує участь інших регіональних акторів, на кшталт Ірану, Саудівської Аравії, Ізраїлю тощо.

Є. Чулковская побіжно торкається проблеми зовнішньої політики Туреччини, оскільки лише акцентує увагу на ставленні Анкари до виборів американського президента та перемоги Д. Трампа. Огляду бракує глибини аналізу та системного підходу.

Українські дослідники висвітлюють лише окремі аспекти зовнішньої політики Туреччини в регіоні Близького Сходу. Серед них слід зауважити праці С. Корсунського [13], М. Воротнюк [9], О.М. Моценка [16], С.В. Андрущенко [4], В.Б. Дальського [10], В.Є. Московця [15], М.М. Алієва [3], А. Бароніна [5], Є.В. Габер [7], К.І. Кулешова [14], Т.С. Стародуб [24], В. Константинов [12], О. Ірхін [11], О. Чубрикова [26], М.І. Ратніков [22].

Надзвичайний і Повноважний Посол України С. Корсунський здійснив багатоаспектний аналіз зовнішньої політики Туреччини з урахуванням останніх подій, зокрема візиту Е. Ердогана до Вашингтону та його зустріч з президентом Д. Трампом. Високопосадовець обґрунтував інтереси України в перебігу згаданих подій тощо.

Серед досліджень цієї тематики заслуговують на увагу статті Марини Воротнюк [9], яка прагне аналізувати зовнішню політику країни крізь призму внутрішньої. Водночас дослідниця акцентує увагу на проблемних точках зовнішньої політики Анкари на Близькому Сході, серед яких наслідки перевороту в Єгипті, дворічна громадянська війна в Сирії, загострення протистояння між сунітами та шіїтами в Іраку, загострення відносин з Іраном через підтримку протилежних сторін у сирійському конфлікті. Всі ці проблемні ситуації завдають значної шкоди ефективності зовнішньої політики Анкари в регіоні. Перша проблемна ситуація пов'язана з військовим переворотом в Єгипті в липні 2013 року, а перебування «Братів-мусульман» при владі було б значним підтвердженням турецької моделі правління, проте ситуація вийшла з під контролю і Анкара втратила союзника в цій країні. Значною загрозою для Туреччини та регіону стала Сирія, а відносини з Башаром Асадом поліпшилися в 2000-х роках, вони навіть переросли в стратегічні відносини. Проте зовнішньополітичні прорахунки та переоцінка власного впливу на Сирію призвела до загострення конфлікту та поширення нестабільності в південно-східних регіонах Туреччини. Необґрунтована зовнішня політика щодо Сирії стала шансом для курдів, які вже давно мріяли про власну державу. Ситуація, що виникла сприяла курдам, які проживали в Сирії, Іраку та Туреччині та їхнім устремлінням отримати державність. Окрім війни на кордонах з Туреччиною, потік біженців призводить до зростання міжетнічної напруженості в самій Туреччині. Позиція Анкари щодо Дамаску зазнала суттєвих змін, а турецькі політики все більше схиляються до стратегії гуманітарної інтервенції. Вагомим аргументом на користь такого підходу стало застосування режимом Асада хімічної зброї 21 серпня 2013 року. Водночас, угода щодо знищення сирійської хімічної зброї, досягнута між РФ та США 14 вересня 2013 року, автоматично зняла з порядку денного питання про військову операцію. Туреччина привітала такий результат та застерегла, що Асад може затягувати процес задля продовження своїх злочинів [31]. За словами президента А. Гюля «громадянська війна в Сирії не почалася з використанням цієї зброї та не закінчиться з її знищенням» [33], тож слід продовжувати жорсткий тиск на сирійського президента, незалежно від процесу знищення хімічної зброї [9]. Порівняно з 2000-ми роками, ситуація на Близькому сході значно ускладнилась. Якщо на початку 2000-х у зовнішньополітичній стратегії Туреччини виникли та поступово були втілені імперативи лідерства в регіоні, що створило Анкарі імідж регіонального лідера,

впливового гравця та посередника у близькосхідних проблемах, то сьогоднішня ситуація кардинально відрізняється, оскільки концептуальні прорахунки у зовнішній політиці призвели до втрати ключових лідерських позицій, що в свою чергу, порушило систему безпеки регіону та привело її в стан нестабільності. В основі попередньої парадигми зовнішньої політики Турецької Республіки було покладено принцип невтручання у внутрішні справи країн-сусідів і підтримання існуючих режимів, незалежно від їхньої внутрішньої політики. А коли Анкара під тиском «Арабської весни» змушена була реагувати на події в Тунісі, Єгипті, Лівії, Сирії та обрала принцип схвалення демократизації всупереч своєму усталеному підходу підтримки статус-кво, політика «відсутності проблем зазнала поразки» [9, с. 37]. На жаль, Туреччина стала заручником власної зовнішньополітичної недалекоглядності, політичної та дипломатичної ригідності. Турецьким політика не вистачило політичної гнучкості та нестандартного мислення у вирішенні складних зовнішньополітичних регіональних і глобальних завдань. А нещодавні протести в самій країні та їхнє придушення підняли питання про місце Туреччини в ЄС в дали привід скептикам в черговий раз заявити про тенденції авторитаризму в країні. Вирішення внутрішньополітичних проблем стало тим лакмусовим папірцем, що перевірить турецьких лідерів на демократизацію країни. Успішний результат сприятиме відновленню іміджу країни не лише в середині країни, але й в регіоні та світі.

О.М. Мощенко дослідив динаміку зовнішньополітичних акцентів Туреччини на Близькому Сході. Дослідник розглянув інтеграційні та конфліктогенні тенденції на Близькому Сході як обставини реалізації зовнішньої політики Туреччини в регіоні. Проаналізовано найважливіші кроки Туреччини на шляху до закріплення регіонального лідерства. На прикладі конфлікту у Сирії показано широкі можливості Туреччини як арбітра міжнародних конфліктів.

С.В. Андрущенко розглянула вплив іранського та афганського факторів на геополітику Близького й Середнього Сходу. Регіон Близького Сходу розглянуто з позицій центру перетину регіональних та глобальних інтересів низки акторів, серед яких на лише країни сусіди, на кшталт, Сирії, Туреччини та Ірану, але й геополітичні гравці, такі як США, РФ та Китай. Розглянуто чинник конкуренції країн – США та Китаю, США та Росії з точки зору енергетичних інтересів, зон впливу, контролю та загалом геополітичної гри.

В.Б. Дальський аналізує політику Туреччини з точки зору її ролі та впливу на Середземноморську політику Європейського Союзу та наслідків «Арабської весни» на низку країн та регіонів.

В.Є. Московець висвітлює курдське питання в американо-турецьких відносинах. Автор робить висновок, що протистояння з Вашингтоном у питанні курдів сприяє зближенню Туреччини з Сирією та Іраном.

М.М. Алієв висвітлює зовнішню політику Туреччини наприкінці 90-х років ХХ – на початку ХХІ століття. В статті проаналізовано зовнішньополітичні пріоритети Туреччини в сучасній системі міжнародних відносин, виокремлено історико-політичні передумови формування сучасної зовнішньої політики держави, визначено місце Туреччини в системі геополітичних координат, розглянуто діяльність Туреччини на європейському та євроатлантичному напрямках, зокрема напрямки двостороннього турецько-українського співробітництва.

А. Баронін у своїй статті схиляється до висновку про конфліктогенний характер зовнішньої політики Туреччини, який дасть про себе знати досить швидко і призведе до загострення відносин з Росією, Іраном з огляду на амбіційні плани Анкари та спроби взяти на себе роль регіонального лідера після втрати такого статусу Єгиптом внаслідок «Арабської весни».

Є.В. Габер обмежила оглядом американо-турецьких відносин за каденції Б. Обами. В статті розглянуто імовірні проблеми, що можуть виникнути внаслідок розвитку двосторонніх відносин.

К.І. Кулешова присвятила дисертацію проблемі «турецької моделі» як і інструменту зовнішньої політики США на Близькому Сході. Автор наукового доробку розробила власну періодизацію еволюції «турецької моделі» та описала кожен етап з урахуванням чинників, що вплинули на неї, виокремила її сильні та слабкі сторони.

Т.С. Стародуб проаналізувала сучасну політику Туреччини на Близькому Сході в контексті її залучення до революційних подій. Дослідниця акцентує увагу на спробах Анкари перебрати на себе роль регіонального лідера, а задля цієї мети турецькі політики вдаються до використання м'якої сили у міждержавних відносинах. Аналіз регіональної політики Туреччини супроводжується аналізом низки чинників, серед яких революційні події 2011 року, курдське питання та українські інтереси на близькому Сході.

Висновки: Отже, вивчення зовнішньої політики Туреччини охоплює кілька напрямків досліджень, зокрема: американо-турецькі відносини та їхній вплив на баланс сил на Близькому Сході; зовнішня політика Туреччини, яка віддзеркалює процеси, що відбуваються у внутрішній політиці країни; курдське питання в зовнішній та внутрішній політиці Анкари; спроби Туреччини відігравати роль регіонального лідера і, як наслідок, зовнішньополітична стратегія, спрямована на досягнення регіональних і глобальних цілей; Близький Схід як регіон, де перетинаються інтереси як регіональних, так і глобальних акторів, серед яких домінують Сполучені Штати Америки, Туреччина, Іран, Саудівська Аравія, Китай та Росія; зовнішня політика Туреччини в термінах геополітичної стратегії, особливо крізь призму загроз, таких як регіональна нестабільність, тероризм та екстремізм.

Зовнішня політика Туреччини на початку ХХІ століття була спрямована на зміцнення власних позицій, а в регіональному контексті – на посилення впливу на Близькому Сході і в глобальному масштабі. На Близькому Сході Анкара використовувала низку зовнішньополітичних інструментів, вдаючись до м'якої сили, діалогу, посередництва, економічної незалежності, однак, на початковому етапі, не застосовуючи воєнної сили. Регіональна політика Туреччини свідчить про її амбіції і претензії на роль сильного гравця на глобальному рівні. Підстав для цього вистачає, стабільна економіка, потужна боєздатна армія, зростаюча роль та авторитет в арабському світі, членство в низці міжнародних організацій, на кшталт, ООН, НАТО, Організація Ісламська Конференція (ОІК) тощо.

Ситуацію погіршує війна на кордоні – в Сирії, зростаюча кількість біженців, конкуренція з Іраном та Саудівською Аравією.

Ускладнює ситуацію і конфронтація зі Сполученими Штатами Америки, які навряд чи в захваті від амбіцій Туреччини зайняти місце регіонального лідера та диктувати порядок денний на Близькому Сході. Непоступливість Анкари у низці питань (курдське питання, підтримка екстремістських сил тощо) ускладнює відносини Туреччини не лише зі США, але й з Європейським Союзом, який, з одного боку не бажає бачити Туреччину членом ЄС, а з іншого, змушений іти на поступки через наплив біженців, який набуває розмірів гуманітарної катастрофи.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі турецько-американських та турецько-російських відносин, розвиток яких, пов'язаний із безпекою регіону та зміною балансу сил.

Бібліографічний список:

1. Абдуллин Ренат. США вооружают сирийских курдов: каковы последствия для Москвы и Анкары? / Ренат Абдуллин // Московский Комсомолец. – 31.05.2017. – Режим доступа к источнику: <http://www.mk.ru/politics/2017/05/31/ssha-vooruzhayut-siriyskikh-kurdov-kakovy-posledstviya-dlya-moskvy-i-ankary.html>
2. Алекперов Джейхун. Чего ждуть Турции от Дональда Трампа ? / Джейхун Алекперов // 1 news.az. – 28.11.2016. – Режим доступа к источнику: <http://www.1news.az/authors/130/20161128010456341.html>
3. Алієв М.М. Зовнішня політика Туреччини наприкінці 90-х років ХХ – на початку ХХІ століття / М.М. Алієв. – Режим доступу: <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/09/06.htm>
4. Андрущенко С.В. Вплив Іранського і Афганського питань на геополітику Близького й Середнього Сходу / С.В. Андрущенко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2010. – Вип. 93 (Частина II). – С. 18-27.
5. Баронін А. Османська імперія: Туреччина створює складності для Росії / Анатолій Баронін. – Режим доступу до джерела: <https://apostrophe.ua/ua/article/world/middle-east/2016-12-01/osmanskaya-imperiya-turtsiya-sozdaet-slojnosti-dlya-rossii/8616>
6. В Астані відкрилися мирні переговори щодо Сирії // Радіо Свобода. 23 січня 2017 року. – Режим доступу до джерела: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28251040.html>
7. Габер Є.В. Америко-турецькі стосунки за президентства Барака Обами: нові можливості та нові виклики / Є.В. Габер // Вісник ОНУ. Серія «Соціологія і Політичні науки». 2009. – Т. 14, Вип. 2. – С. 151-159.
8. Галстян Арег. США и Турция: меняющиеся реалии / Галстян Арег // Россия в глобальной политике. – 28.12.2015. – Режим доступа : <http://www.globalaffairs.ru/global-processes/SShA-i-Turtsiya-menyayuschiesya-realii-17909>
9. Воротнюк Марина. Протести в Туреччині та події на Близькому Сході: нормативні аспекти / Марина Воротнюк // Зовнішні справи. – № 10. – С. 34-37.
10. Дальський В.Б. Фактор Туреччини у Середземноморській політиці ЄС / В.Б. Дальський // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Вип. 103 (Частина II). – С. 73-75.
11. Ирхин А.А. Внешнеполитическая стратегия США в отношении Турецкой Республики: дис... канд. полит. наук: 23.00.04 / Ирхин Александр Анатольевич. – К., 2006. – 204 с.
12. Константинов В. США повертаються до Туреччини: очікування України і побоювання Росії / В. Константинов // Апостроф. – 5 березня 2017. – Режим доступу до джерела: <https://apostrophe.ua/ua/article/politics/government/2017-03-05/ssha-vozvrashchayutsya-v-turtsiyu-ojidaniya-ukrainyi-i-opaseniya-rossii/10709>
13. Корсунский Сергей. Визит Эрдогана в Вашингтон: начало трудного диалога / Сергей Корсунский // Сегодня. – 17.05.2017. – Режим доступа: <http://www.segodnya.ua/opinion/korsunskicolumn/vizit-erdogana-v-washington-nachalo-trudnogo-dialoga-1021560.html>
14. Кулешова К.І. «Турецька модель» як інструмент зовнішньої політики США на Близькому Сході: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23..00.03 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / К.І. Кулешова. – Одеса, 2015. – 18 с.
15. Московець В.Є. Курдське питання в Американсько-турецьких відносинах / В.Є. Московець // «Історія» Наукові праці. – 2011. – Т. 137, Вип.134. – С. 137-140.
16. Мощенко О.М. Пріоритетні напрямки зовнішньої політики Туреччини у Близькосхідному регіоні / О.М. Мощенко // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 4 (29). – С. 183-191.
17. Мурадян И. Америко-турецкие отношения: влияние на Ближний Восток и Южный Кавказ / И. Мурадян. – Режим доступа: <http://www.lragir.am/index/rus/0/comments/view/52324>
18. Накисбаев Д.В. Америко-турецкие отношения в эпоху глобализации и перспективы их развития: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. полит. наук: спец. 23.00.04 «Политические проблемы международных отношений и глобального развития» / Д.В. Накисбаев. – Москва, 2008. – 20 с.
19. Новый политический курс Турции и его влияние на сирийский вопрос // Harmoon Center for Contemporary Studies. 13.02.107. – Режим доступа к источнику: <https://harmoon.org/ru/archives/4053>
20. Петреус Девид. Америко-турецкие отношения вращаются вокруг Сирии / Дэвид Петреус // Вестник Кавказа. – 17 февраля, 2017. – Режим доступа к источнику: <http://vestnikavkaza.ru/articles/Devid-Petreus-Amerikano-turetskie-otnosheniya-vrashchayutsya-vokrug-Sirii.html>
21. Поуп Х. Відносини Туреччини з Близьким Сходом є радше емоційними, ніж реальними / Х. Поуп // Тиждень.ua. – 21 грудня 2011. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/World/38169>
22. Ратніков М.І. Проблеми американо-турецьких відносин за минуле десятиліття / М.І. Ратніков // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Вип. 103 (Частина 1). – С. 18-23.
23. Расплата за С-400: США угрожают Турции санкциями // РИА Новости, 16.09.2017. – Режим доступа: <https://news.rambler.ru/articles/37916886-rasplata-za-s-400-ssha-ugrozhayut-turtsii-sanktsiyami/>

24. Стародуб Т.С. Сучасна політика Туреччини на Близькому Сході в контексті її залучення до революційних подій (2011) / Т. Стародуб. – Режим доступу до джерела: <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2011/11/2011.html> (18 листопада 2011). – назва з екрану.
25. Чевикєз Унал (Ünal Çeviköz). Место Турции в отношениях США и России.../ Унал Чевикєз // ИНОСМИ.РУ. – 13.01.2017. – Режим доступа к источнику: <http://inosmi.ru/politic/20170113/238521406.html>
26. Чубрикова О. Туреччина в ООН у 2003-2015 роках: шлях-утвердження держави-лідера / О. Чубрикова // “UA Foreign Affairs”. – 13.01.2016. – Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/turechchina-v-oon-u-2003-2015-rokakh-shljakh-utverdzhennja-derzhav/>
27. Чулковская Е. Как страны Ближнего Востока реагируют на победу Трампа / Е. Чулковская // Forbes. – Режим доступа: <http://www.forbes.ru/mneniya/332529-kak-strany-blizhnego-vostoka-reagiruyut-na-pobedu-trampa>
28. Altunisik Meliha Benli. Turkish Foreign Policy in the 21st Century / Meliha Benli Altunisik // CIDOB International Yearbook 2011. – P. 195-199. – Access mode: https://www.cidob.org/en/media2/publicacions/anuario_cidob/2011/anuario_cidob_2011_english/meliha_benli_altunisik
29. Larrabee Stephen. Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty / Stephen Larrabee, Ian O. Lesser. – Santa Monica: RAND, 2003. – 216 p.
30. Lister Charles. The Syrian Jihad / Charles Lister. – London: C Hurst & Co Publishers Ltd, August 31, 2017. – 474 p.
31. № 245, 14 September 2013, Press Release Regarding the Agreement Reached Between the United States and the Russian Federation Concerning the chemical Weapons Possessed by the Syrian Regime / Ministry of Foreign Affairs of Turkey, available at: http://www.mfa.gov.tr/no_-245_14-september-2013_-press-release-regarding-the-agreement-reached-between-the-united-states-and-the-russian-federation-concerning-the-chemical-weapons-possession-by-the-syrian-regime.en.mfa.
32. Rubin Michael. The Trump administration is welcoming the Turkish Prime Minister when he deserves a cold shoulder / Michael Rubin // Washington Examiner. – November 8, 2017. – Access mode: <http://www.aei.org/publication/the-trump-administration-is-welcoming-the-turkish-prime-minister-when-he-deserves-a-cold-shoulder/>
33. Prepared Remarks from President Abdullah Gul for CFR / Council on Foreign Relations, September 26, 2013, available at: <http://www.cfr.org/turkey/prepared-remarks-president-abdullah-gul-cfr/p31498#cid-soc-Facebook-in-transcript-prepared-remarks-from-president-092613>.
34. Turkey's Foreign Policy Towards the Middle East / Ed. by Idris Demir. – Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2017. – 172 p.
35. Tannas Michel. Turkey's failed pursuit of hegemony in the Middle East: Three periods of Turkey's 'independent' foreign policy / Tannas Michel, Gunter Seufert // Bonn International Center for Conversion (BICC) and the Peace Research Institute (PRIF). – 21 December 2016. – P. 73-88. – Access Mode: <http://www.css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/f68d618c-d5e2-47d8-8291-92b495a9cba1/pdf>
36. The Changing Geo-strategy of Turkey's Foreign Policy Along its Southern Border. From Aspirations for Regional Integration to the Need for Crisis Management / Osman Bahadır Dincer, Mehmet Hecan. – London: Institute for Strategic Dialogue, 2016. – 32 p.

УДК 342.59:327.51

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДВОСТОРОННЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ І НАТО

Грачевська Т. О., к. і. н., доцент, доцент кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (Україна)

Грачевська Т.О. Особливості нормативно-правової регламентації двостороннього співробітництва України і НАТО

Охарактеризовано особливості та провідні напрямки дослідження нормативно-правової бази співробітництва Україна-НАТО. Виділено провідні групи документів, які регламентують двостороннє співробітництво України і НАТО. Значну увагу приділено документам, які визначають умови перебування на території України установ та представників НАТО. Розглянуто провідні документи, які визначають особливості співробітництва України й НАТО у сфері забезпечення кібербезпеки, зокрема Міжвідомчу декларацію про співробітництво України з країнами Організації Північноатлантичного договору у сфері кібербезпеки. Проаналізовані засади та програми співробітництва між Україною та Альянсом у сфері медичної реабілітації українських військовослужбовців, які постраждали внаслідок подій на сході України. Встановлено, що значний масив нормативно-правової бази співробітництва становлять документи, які регламентують співробітництво на випадок виникнення катастроф та надзвичайних ситуацій. Акцентована увага на фактори, як внутрішньополітичні, так і зовнішньополітичні, які впливають на трансформацію нормативно-правової бази співробітництва.

Ключові слова: Україна, НАТО, нормативно-правова база, співробітництво, угода.